

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דבש תמרים ורסק

(ל"ח א') אמר רב רב אשי: האי דובשא דתמרי¹, מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו (אע"פ שהתמרים ברכתם בורא פרי העץ). מאי טעמא? זיעה בעלמא הוא (ואינו פרי לברך עליו בורא פרי העץ)².

אמר רב אסי: האי תמרי (תמרים) של תרומה, מותר לעשות מהן טרימא (רסק)³ ואסור לעשות מהן שיכר⁴.

(ומסיק) והלכתא: תמרי ועבדינהו טרימא, מברכין עלוייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא? במלתייהו קיימי כדמעיקרא.

שיטות הראשונים

דבש תמרים: דעת בעל הלכות גדולות, שרק כשנתן בהם מים ברכתו שהכל. אבל לבדו, ברכתו בורא פרי העץ⁵, דאישתני לעילויא, כמו שמן זית. ודעת רמב"ם, רבנו יונה, רשב"א, רא"ש ועוד, שגם דבש לבדו, ברכתו שהכל. וכן פסק השו"ע⁶.

רסק פירות: טרימא, למסקנה ברכתו בורא פרי העץ. כתב רש"י "ושם טרימא, כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק". ויש שדייקו שכוונתו שרק אם לא התרסק לגמרי, ברכתם עדיין בורא פרי העץ⁷. וכן דעת רא"ה וריטב"א, שכשמרוסקים לגמרי ברכתם שהכל⁸.

1. הוא דבש הזב מהתמרים. וכל שכן היוצא ע"י כתישה. ב"י (או"ח רב, ח-ט).
2. פירוש, לרבותא נקט דובשא דתמרי, דאפילו האי דנשאר הפרי עדיין קיים, לא אמרינן דהאי דפריש מיניה ליהוי כמקצתו של פרי וליברך בורא פרי העץ, וכל שכן משקה היוצא מן הפרי ונשאר הפרי נפסד, דלא חשיב משקה היוצא ממנו כמותו, ואין מברכין עליו אלא שהכל, וכו', דכל שאין גופו קיים אינו כלום. רא"ה.
3. שאינו מפסיד בזה התרומה, היות שנחשב שלא השתנה. וגם ברכתו בורא פרי העץ.
4. כי אין משנים אוכלים של תרומה למשקים, שאין אלו חשובים אלא כזיעה בעלמא לענין תרומה, חוץ מזיתים וענבים. מאירי.
5. וכתב הרא"ש שנראה טעמו, דכתיב בקרא "ארץ זית שמן ודבש", ולא כתיב תמרים. וא"כ קרא איירי בדבש הזב מאליו מהתמרים, ובכלל שבעת המינים הוא ומברך עליו בורא פרי העץ. וראה הגהות אשר"י.
6. או"ח רב, ח. מקורות - בה"ג (סי' א, הלכות ברכות, פרק שישי). רמב"ם (הל' ברכות ח, ד). רבנו יונה (כז א ברי"ף, ד"ה האי). רשב"א (ל"ח א, ד"ה דבש). רא"ש (סי' יב). הגהות אשר"י (סי' יב הגהה א).
7. תרומת הדשן (סי' כט). ב"י (או"ח רב, ז), וביאור הגר"א (רב, ס"ק טז).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ומדברי הרמב"ם נראה שאפילו במרוסקים לגמרי, ברכתם בורא פרי העץ. והשו"ע⁹
פסק כרמב"ם. והרמ"א כתב בשם ויש אומרים כרש"י וסיעתו.

מי סחיטת פירות: מבואר בגמרא שמי פירות ברכתם שהכל. ודינם כדובשא דתמרי,
דזיעא בעלמא נינהו. דעת הראב"ד ומאירי, שדוקא בדבש הזב ויוצא מאיליו, ברכתו
שהכל. אבל אם סחטו בכוונה, נחשב פרי וברכתו בורא פרי העץ. וכן בשאר מי פירות¹⁰.
ודעת רוב הראשונים דבכל גווני מברך על מיץ הנסחט מפירות, שהכל. וכן פסק השו"ע¹¹.

ברכת הסוכר: דעת בה"ג, תוספות, מהר"ם מרוטנבורג, ורא"ש, שברכתו בפה"ע. דעת
מקצת גאונים, ורבינו יונה, שברכתו בפה"א. והרמב"ם כתב שברכתו שהכל; לא יהא
דבש של אלו הקנים שנשתנה על ידי האור, גדול מדבש תמרים דלא נשתנה ע"י האור,
ומברכין עליו שהכל¹². וכן פסק השו"ע¹³.

8. זה לשון הרא"ה: ושמעינן מינה דטעמא משום דבמילתייהו קיימי כדמעיקרא, הא נתרסקו לגמרי עד שעברה צורתן
- לא, ואין מברכין עליהן אלא שהכל.

9. או"ח רב, ז. וביאר הגר"א (ס"ק טז) שהרמ"א התכוין לשיטת רש"י, שרק אם אינו מרוסק לגמרי, לא איבד ברכתו (ויש
אחרונים שחלקו על ביאורו בדברי הרמ"א. ראה משנ"ב). וסיים הרמ"א: וטוב לחוש לכתחילה לברך שהכל, אבל אם בירך
בורא פרי העץ, יצא, כי כן נראה עיקר.

וכתב המשנ"ב (ס"ק מב) שלהלכה קיי"ל כדעת המחבר, דהיכא דממשן קיים לא נשתנית ברכתו. ורק בריבת תמרים
שאיבד כל צורתו, ולא ניכר כלל מה הוא, אז לכתחילה מברך שהכל, דברכה זו יוצא על הכל בדיעבד. וכ"כ כף
החיים (ס"ק נז) ובן איש חי (פ' פנחס, יב; שו"ת רב פעלים ח"ב, או"ח, סי' כח), דכיון דדין זה לא נפיק מפלוגתא, לכן
לכתחילה על כל דבר שנתרסק לגמרי ואין צורת הפרי ניכרת, יברך לכתחילה שהכל ובורא נפשות רבות. וראה
בהרחבה שו"ת 'יביע אומר' (ח"ז או"ח סי' כט).

אכן, לעניין ברכה אחרונה, אם הוא משבעת המינים, כתב המשנ"ב שיוכל לברך מעין שלוש, כי כן משמע מלשון
הרמ"א דתופס לעיקר הדין שברכתו בורא פרי העץ (וראה ביה"ל ד"ה תמרים).

10. וטעמם, דהיכא דכתשן, עיקר הוי, ולא גרע ממאי דסילקא (ל"ט א').

11. או"ח רב, ח. (וכן מוכח מהב"י, עיין משנ"ב). מקורות - ראב"ד (הו"ד ברשב"א). מאירי (ל"ח א', ד"ה דבש תמרים, סתם כדעה זו,
ובשם יש מי שאומר כדעת הרשב"א. וכן מבואר עוד במאירי, ל"ו א', ד"ה פירות האילן, שאם נכתשו או שנטחנו, אין כתישתן מפקעת
ברכתן מהם אף על המשקה היוצא מהם). רוב הראשונים - רשב"א (ל"ח א', ד"ה דבש). רמב"ם (הל' ברכות חב). רא"ש (סי'
יב). ריטב"א ורא"ה (הסוברים דמשקה היוצא מן האוכל לא חשיב אוכל כלל, ואפילו במאי דשלקי, ברכתם שהכל, ראה להלן. ח'י'
ריטב"א, פסחים כ"ד ב', ד"ה אמר ר' זירא).

12. וכתב על זה הטור: ואפשר להשיב על דבריו, שאינו דומה לדבש תמרים! שהתמרים הן פרי ונטעי להו אדעתא לאוכלם,
הלכך כשנשתנו נשתנית ברכתן, מידי דהוה אכל הפירות שמברכים על משקין היוצאין מהם שהכל, חוץ מהיין והשמן; אבל
אלו הקנים שאינן ראויין לאכילה, ועיקר נטיעתן על דעת הדבש, ודאי זה פריין, ומברכין עליו בפה"ע! עכ"ל. וכתב הב"י
שדברי טעם הם, ואף על פי כן, כיון דפלוגתא היא, לברך שהכל עדיף, דעל כולם אם אמר שהכל יצא.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכת הפירות, סימן רב)

ז. תמרים שמעכן ביד ועשה מהם עסה והוציא מהם גרעיניהם, אפלו הכי לא נשתנית
ברכתן ומברך עליהם: בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש.

הגה: ולפי זה הוא הדין בלטווערן הנקרא פוידל"א (=ריבה) מברכין עליהם: בורא פרי העץ; ויש
אומרים לברך עליהם שהכל (ת"ה סי' כ"ט ובית יוסף בשם הטור), וטוב לחוש לכתחלה לברך
שהכל אבל אם ברך בורא פרי העץ יצא, כי כן נראה עקר.

ח. דבש הזב מהתמרים, מברך עליו שהכל. וכן על משקין היוצאין מכל מיני פרות, חוץ
מזיתים וענבים, מברך: שהכל.

טו. על הסוקא"ר מברך שהכל. וכן המוצץ קנים מתוקות, שהכל.

(או"ח, הלכות ברכת הפירות, סימן רה)

ג. אם סחטון, אינו מברך על אותם משקין אלא שהכל.

נוסח הברכה על הפת

(שנינו במשנה:) ועל פירות הארץ הוא אומר: בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת, שעל
הפת הוא אומר: המוציא לחם מן הארץ.

(ל"ח א') **תנו רבנן:** (1) על הפת הוא אומר: המוציא לחם מן הארץ. (2) רבי נחמיה
אומר: מוציא לחם מן הארץ.

אמר רבא: במוציא כולי עלמא לא פליגי, דאפיק משמע (שהוציא כבר. וכך ראוי
לומר, לשעבר). כי פליגי בהמוציא: רבנן סברי (אף) "המוציא" דאפיק משמע
(לשעבר), ורבי נחמיה סבר "המוציא" דמפיק משמע (שעתיד להוציא).

13. או"ח רב, טו. **ובביאור הגר"א** (ס"ק כח) **האריך, וכתב שדעת הגאונים** (שברכתו בפה"ע) **עיקר.** והמשנ"ב כתב (ס"ק עו)
שכיון שהשו"ע פסק כן מחמת ספק, בדיעבד אם בירך בפה"ע, או בפה"א, יצא. מקורות - בה"ג (ברכות פ"ו, ד"ה
סכר). תוספות (ל"ו ב', ד"ה ברטיבא). רא"ש (סי' ו). רמב"ם (הל' ברכות, תה). רבינו יונה (כה ב ברי"ף, ד"ה וכתבו). מהר"ם
מרוטנבורג (הו"ד בהגהות מיימוניות, הל' ברכות, תה, אות ט). מקצת גאונים (הו"ד בבה"ג וברמב"ם).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(ומסיק) והלכתא: המוציא לחם מן הארץ, דק"ל כרבנן דאמרי דאפיק משמע.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות בציעת הפת, סימן קסז)

ב. יְבָרַךְ: הַמוֹצֵיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ. וְאִם רַבִּים מְסָפִים יִכְנוּ לָבֶם לְשִׁמְעַ בְּרָכָה וַיַּעֲנוּ אָמֵן, וְהַמְבָּרֵךְ יִכְנוּ לָאָמֵן שְׁאוּמְרִים (אור זרוע). יִתֵּן רוּחַ בֵּין לֶחֶם וּבֵין מֶן.

ברכה על ירקות חיים ומבושלים

(ל"ח ב') (שנינו במשנה:) ועל הירקות אומר: בורא פרי האדמה. (ומדייק) קתני ירקות דומיא דפת¹⁴: מה פת שנשתנה על ידי האור, אף ירקות נמי שנשתנו על ידי האור (ואפילו הכי במילתייהו קיימי, ומברכין עליהו בורא פרי האדמה). אמר רבנאי משמיה דאביי: זאת אומרת שלקות (כל ירק שלוק) מברכין עליהן בורא פרי האדמה.

דרש רב חסדא משום רבינו - ומנו - רב (ורב נחמן דרש כן משום שמואל): שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה. ורבתינו היורדין מארץ ישראל - ומנו - עולא משמיה דרבי יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו.

ואני אומר: כל שתחלתו בורא פרי האדמה (ירק הנאכל חי), כגון תומי וכרתי, שלקו (בישלו, אפקיה ממילתיה לגריעותא, ומברך) שהכל נהיה בדברו. וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו (ירק שאין דרכו ליאכל חי), כגון כרבא וסילקא וקרא, שלקו (והביאו לדרך אכילתו, הוא עיקר פרו, ומברך) בורא פרי האדמה.

שיטות הראשונים

ירקות שלוקים: דעת בה"ג, רש"י, רבני צרפת, רבי יהודה שירליאון ורא"ש, שרב חסדא בא ליישב דברי האמוראים, והלכה כמותו, שכל הנאכל חי, שלקו שינה ברכתו לשהכל,

14. לא הוי ירקות דומיא דפת, שהרי פת אישתני לעלויא ויש ירקות שאין משתנות לעלויא. אלא כלומר, מה הפת אין בשול מגרע את הברכה, אף הירקות נמי במילתיהו קיימי, ולא מגרע להו הבשול. תוספות (ד"ה מדקתני).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

וכן להיפך. ודעת גאונים, רי"ף, ראב"ד, רוקח, ראבי"ה, אור זרוע, ומאירי, שרב חסדא חולק עליהם¹⁵, והלכה כוותייהו, דשלקות מברך עליהן בורא פרי האדמה, ואפילו תומי וכתרי. והשו"ע¹⁶ פסק כרא"ש וסיעתו.

דבר שנאכל חי, וטוב לאכילה גם לאחר הבישול: דעת תוספות, רבינו יונה, רא"ש, ורשב"א, שברכתו בפה"ע, גם לאחר הבישול, דבמילתיה קאי, ולא נפגם בשליקתו. ודעת הראב"ד, כיון דאישתני, מברך עליה שהכל. והשו"ע¹⁷ פסק כרוב הראשונים.

דבר שנאכל חי, ומשובח יותר אחר הבישול: כתבו תוספות שאם הירקות טובים מבושלים יותר מחיים, כשהם חיים מברכין עליהם שהכל, ומבושלים בפה"א¹⁸. וכן דעת אור זרוע בשם ר"י שירליאון, סמ"ג, ורא"ש. ומדברי רמב"ם, רבנו יונה בשם רבני צרפת, ריטב"א, וארחות חיים, נראה שבכי האי גוונא, מברך עליהם אף כשהם חיים בפה"א¹⁹. והשו"ע²⁰ במקום אחד כתב כרבינו יונה, ובמקום אחר כתוספות ורא"ש.

15. על רב ורב הונא ושמואל וכל האמוראים שאמרו שלקות מברכים עליהם בפה"א ולא נתנו חילוק בין מתחילתו שהכל ולבסוף שהכל, והוה ליה רב חסדא יחיד אצל רבים והלכה כרבים. תלמידי רבינו יונה.

16. או"ח רה, א. מקורות - רש"י (ל"ח ב', ד"ה ואני אומר). רא"ש (ס' טו). גאונים (כ"כ רבינו יונה בשם, וכ"כ רשב"א בשם רב האי גאון). רי"ף (כ"ז א' בדפיו). ראב"ד (הו"ד ברשב"א). רוקח (הל' ברכות, המשך ס' שמא). ראבי"ה (ח"א, ברכות, ס' קו). אור זרוע (ח"א, הל' סעודה, ס' קסח). מאירי (ל"ח ב', ד"ה ירקות).

17. או"ח רה, א. מקורות בפסקה הבאה.

18. זה לשונם: ונראין הדברים שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל, כמו מיני קטניות וכן תפוחים, יש להן ברכה הראשונה, שכל כך שוין מבושלין כמו חיין, ומטעם זה מברכין נמי על היין מבושל בורא פרי הגפן שכל כך הוא טוב אחר הבשול כמו קודם לכן. וקרא וסלקא וכרוב וכיוצא בהן שטובין יותר מבושלין מחיין כשהן חיין מברכין עליהם שהכל ומבושלין ב"פ האדמה וכן אותן ערמוניות וחבושים שאינן ראויין לאכלן חיין כמו מבושלין בתחלה מברכין עליהן שהכל ומבושלין בורא פרי העץ.

19. רבינו יונה כתבו בשם רבני צרפת ש"אם הוא דבר שנאכל כמות שהוא חי, והוא משובח גם כן אחר הבישול, כגון החבושין והערמונים, מברך תחילה בפה"ע, ולאחר הבישול גם כן בפה"ע". ומשמע אף כשטוב מבושל יותר מחי. וכן משמע מסתימת לשון הרמב"ם: וידברין שידרכן להאכל חיים ומבשלין - אכלן בין חיים בין מבשלין, מברך עליהן בתחלה ברכה הראויה להן וכו'.

20. או"ח רב, יב - כרבינו יונה. או"ח רה, א - כתוספות ורא"ש. ולהלכה, בחיי אדם (כלל נא, נשמת אדם אות א) פסק כרא"ש, לברך עליו שהכל כשהוא חי. וכן פסקו של"ה (שער האותיות אות הקו"ף, קדושת האכילה, ב, כלל ה, אות יא, ד"ה אותן לפתות) ובן איש חי (פנחס ו, ח). ומדברי המג"א (רה, א, ס"ק ג) נראה שביאר דברי השו"ע (אף בס' רה) כרבינו יונה, שאף כשהם חיים לא איבדו ברכתם. והמשנ"ב (רה, ס"ק ג) כתב שמלשון השו"ע משמע כדעת תוספות ורא"ש (ולא הזכיר דברי המג"א. אמנם בס' רב, בשעה"צ אות עא, כתב לעיין בדברי המג"א הנ"ל, בס' רה). וכן נראה שהכריע (רב, ס"ק סד).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ת:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דבר שנאכל חי, ובישולו מגרעו, ובישלו עם דבר אחר שהשביחו: כתבו **תוספות** שדבר שנאכל כמות שהוא חי וגרוע מחמת הבישול, מברכים עליו לאחר הבישול שהכל, ואפילו כשבישל אותו עם בשר או עם דברים אחרים שמשביחים אותו, כיון שאין השבח בא לו אלא מחמת דבר אחר. וכן פסק הרמ"א²¹.

ברכת אגוז המטוגן בדבש: כתבו **תוספות**, שאגוז מטוגן בדבש, מברך עליו בפה"ע, דאגוז עיקר²². ודעת הרוקח והפרדס לרש"י, שברכתו שהכל²³. ורבינו ירוחם הביא שתי הדעות, וכתב שהעיקר כאומרים ב"פ העץ. וכן פסק השו"ע²⁴.

ברכת אגוז רך שמבשלים בדבש: כתב רבינו ירוחם, אגוז רך (שלא נגמר בישולו) שעושים מהם מטוגנים עם דבש, שהכל נהיה בדברו²⁵. וכן פסק השו"ע²⁶.

ובדברי כף החיים צ"ב (בס"י רב, אות פח, נראה שפסק כרבינו יונה. ואילו באות צב, כתוספות).

מקורות - תוספות (ל"ח ב', ד"ה משכחת). רא"ש (ס"ט טו). רבינו יונה (כז א ברי"ף, ד"ה אפילו וכו' ושלושה וכו'). ראב"ד (הו"ד ברשב"א). רשב"א (ל"ח ב', ד"ה ואני). סמ"ג (עשין כז, הלכות ברכות). אור זרוע בשם ר"י שירליאון (ח"א, הל' סעודה, ס"י קסח). ריטב"א (ל"ח ב', ד"ה בשלמא; הל' ברכות א, לד). ארחות חיים (הל' ברכות ס"י כו). רמב"ם (ברכות ח, ג).

21. או"ח רה, א. וכתב משנ"ב (ס"ק ז) בשם האחרונים, שאם היה מבשל ירקות עם בשר, שכוונתו לאכול גם הירקות עצמן, בודאי צריך לברך עליהן בפה"א, אפילו אם טבע אותן הירקות להשתנות לגריעותא כשמבשילן בלא בשר. ושאיני הכא, דלא ניתנו שומים בקדרה בשביל עצמן, רק כדי ליתן טעם בהבשר, אלא דממילא מקבלין הם ג"כ הטעם מהבשר ונשתבחו, על כן מברך עליהן רק כברכת הבשר. עיי"ש.

22. וכן כתבו תלמידי רבינו יונה: על האגוזים כשמבשלים אותם עם הדבש, מברך עליהם בורא פרי העץ כמו שמברך קודם בישולם, ואף על גב שמבשל אותם עם הדבש, האגוזים הם עיקר, ואינו מברך אלא על האגוזים, שהדבש לתת טעם באגוזים נותנין אותו לשם.

23. לפי שנשתנה האגוז מכמות שהיה. רוקח.

24. או"ח רב, יג. וכתב המג"א (רה, ס"ק ה) שאין סתירה בין דין זה לדין של שומין שכשבישולם עם בשר, איכדו ברכתם, ומברך שהכל (אפילו בישלם עם בשר שאז נשתבחו בבישולם), שאע"פ שאין שבח האגוז מצד עצמו, אלא רק מחמת הדבש, שאני התם דהאגוז עיקר והדבר בא לתקן האגוז, ומה לי בישלו עם מים או עם דבש. משא"כ כשהבשר עיקר והשומין מקבלין טעם ממילא. וא"כ כשמטגנין ירקות בשומן, מברך על הירקות בפה"א (כי אע"פ שהירקות משתבחים על ידי השומן, מכל מקום השומן בא להכשיר ולתקן הירקות). והו"ד בביאור הגר"א (ס"ק ד). מקורות - התוספות (ד"ה משכחת; הו"ד בתרי"י, כז א ברי"ף, ד"ה ושלושה). רוקח (הל' ברכות - המשך ס"י שמב). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב טו, ח"ב). הפרדס לרש"י (סדר ברכות על הפירות, הוצ' ערענרייך, עמ' קעו).

25. שאפילו שתאמר שהאגוז עיקר, בודאי אין נוטעין אגוז על דעת לאכול כשהן רכין שאינם ראויין עדיין לאכילה אפילו מה שבתוכן, וצריך לבשולן ודינן כשקדים רכין, שמברכין עליהם שהכל נ"ב. הילכך אפילו שטגן בדבש אחר שבשולן, מברך שהכל נ"ב. רבינו ירוחם.

26. או"ח רב, יד. מקורות - רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב טז, ח"ב).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכת הפירות, סי' רב)

יב. כל הפרות שטובים חיים ומבשלים, כגון תפוחים ואגסים, בין חיים בין מבשלים
מברך בורא פרי העץ; ואם אין דרך לאכלם חיים אלא מבשלים, אוכלם כשהם חיים,
מברך שהכל; כשהם מבשלים, בורא פרי העץ.

יג. אגוז גמור המטגן בדבש ונקרא נואינד"ו (ר"ל נויאי"ט), מברך עליו בורא פרי העץ.

יד. אגוז רך שמבשלים בדבש וקוראין לו נואיס מושקאד"ה, מברך עליו שהכל.

הגה: וכן אותם אגוזים שמבשלים בדבש בעודם ירקים, מברכים שהכל (רבי ירוחם נתיב י"ז
ח"ב ובית יוסף).

(או"ח, הלכות ברכת הפירות, סי' רה)

א. על הירקות מברך בורא פרי האדמה, ואפלו בשלם; וכן כל פירות וקטניות שטובים
חיים ומבשלים, מברך עליהם לאחר בשולם כברכתם הראויה להם קדם שיבשל;
אבל קרא וסלקא וכרוב וכיוצא בהם, שטובים מבשלים יותר מחיים, כשהם חיים
מברך שהכל, ולאחר בשולם בורא פרי האדמה; ותנימי (פי' שומים), וכרתי (פי' פורט
בלע"ז) כשהם חיים, בורא פרי האדמה; לאחר שבשולם, שהכל.

הגה: דמחשבי נשתנו לגריעותא, אפלו בשלם עם בשר ונשתבחו אין השבח מצד עצמן אלא
מחמת הבשר שבהם (הר"י פ' כיצד מברכין).

שיעור כזית לעניין ברכה ודין בריה

(ל"ח ב') אמר רבי חייא בר אבא: אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח, וברך
עליו תחילה וסוף (לפני אכילתו ואחריה).

(ומקשה) רבי יוחנן היכי מברך על זית מליח? כיון דשקילא לגרעיניה, בצר ליה
שיעורא (מכזית)!

(ומתרץ) מי סברת כזית גדול בעינן, כזית בינוני בעינן, וההוא דאייתו לקמיה דרבי
יוחנן, זית גדול הוה, דאע"ג דשקלוה לגרעינותיה, פש ליה שיעורא. דתנן (כלים
יז, ח): זית שאמרו, לא קטן ולא גדול, אלא בינוני.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

ברכה ראשונה על פחות מכשיעור ונוסחה: דעת רוב הראשונים שיש לברך ברכה ראשונה על פחות מכזית, משום שאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה. וכתבו הרשב"א ורא"ה שאין הברכה משתנית בין שיעור לפחות מכשיעור. וכן פסק הרמב"ם. וכן משמע מתוספות ורא"ש. ודעת רבינו יונה שעל פחות מכשיעור יברך שהכל. והכלבו כתב בשם רב אחא משבחה שאין צריך לברך על פחות מכשיעור אפילו שהכל. והשו"ע²⁷ פסק כרמב"ם ורוב הראשונים.

ברכה אחרונה על בריה פחות מכשיעור: הירושלמי מנמק שרבי יוחנן בירך על פחות מכזית, משום שהוא בריה. דעת רבינו יונה שגם לבבלי, אם הוא דבר שדרך לאכלו עם הגרעין שלו, ואכלו כך, מברך אחריו²⁸. הרשב"א כתב שבירושלמי סברו שזית שלם אכל ולא הסיר גרעינו, אבל בבבלי סברו שהסיר הגרעין וזרקו²⁹. הרא"ש כתב שהירושלמי מיירי שזית שלם הובא לפניו, ובבבלי מיירי שהובא לפניו בלא גרעינו³⁰. וסיים, וירא שמים יחמיר שלא יאכל פחות מכשיעור להסתלק מן הספק. הרי"ף ורמב"ם לא הזכירו דין בריה. והרא"ה כתב שהבבלי חולק על הירושלמי³¹. והשו"ע³² כתב שכיון שיש

27. או"ח ריא, מקורות - רי"ף (כז א, שמעיין מינה). רמב"ם (ברכות אב, ברכות גיב); רש"י ותוספות (סוכה כ"ו ב', גבי עובדא דרבי צדוק שהביאו לו פחות מכביצה ולא בירך אחריו, וכן תוספות כאן, ל"ט א', ד"ה בצר), רא"ש (סי' טז). רשב"א (ברכות ל"ח ב', ד"ה כיון דשקלת). רא"ה (חי' ל"ח ב', ד"ה וכל היכא). בעל המאור (כ"ז ב', דפי רי"ף. ועיי"ש בהשגות הראב"ד). רבינו יונה (כ"ז ב' דפי רי"ף, ד"ה אני ראיתי). רשב"א (ברכות ל"ח ב', ד"ה כיון דשקלת). כלבו (סי' כד, בתחילתו).

28. זה לשון רבינו יונה: שכיון שאין דרך לאכלו (את הזית) עם הגרעין, נמצא שלעולם לא הוי בריה, שכשתוציא הגרעין כמו שדרך להוציאו לא יישאר שלם (ואמנם, לכאורה, לירושלמי נטילת הגרעין בזית אינה מוציאתו מידי בריה). אבל אם הוא דבר שדרך לאכלו עם הגרעין שלו, כגון גרעין של רימון או ענבה... אם אכל אחד מהן אע"פ שאין בה בין הכל כזית, דיינין ליה בריה ומברך לאחריו.

29. ואפשר דכיון דלא נסיב לה גמרינן האי טעמא ואדרבה איצטריך למימר דזית גדול הוה, שמעיין מינה דליתא להא דירושלמי. ויש לומר דאיתא נמי להא דירושלמי, אלא דבירושלמי סברי דרבי יוחנן זית שלם אכל ולא הסיר גרעיניה; אבל בגמרינן סברי דלא אכל גרעיניה אלא הסירו וזרקו. ומשום הכי איצטריך למימר דזית גדול הוה, דלאחר שנפרך או שנחתך או שנמוח, לא חשיב בריה בשום מקום בכל איסורין שבתורה. רשב"א.

30. זה לשון הרא"ש: אבל אפשר דשני מעשים הוו והאי דירושלמי הוי זית שלם כשהובא לפניו, אע"ג שהשליך הגרעינים, כיון שהובא לפניו שלם ונהנה מבריה שלימה מה שדרך לאכול ממנה, יש כאן שיעור.

31. זה לשון הרא"ה: ומיהו בירושלמי מפרש לה משום טעמא אחרינא משום דהוה ליה בריה, ואין הוצאת גרעינתו מוציאתו מידי בריה, כיון שעדיין נשאר קיים שלא נחתך ולא נתרסק, וחסרון הגרעינה שמבפנים לא שמיה חסרון, ועדיין דין בריה עליו לעניין ברכה. עיי"ש.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מסתפקים, נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית. **והרמ"א** הוסיף שאם אכלו בלא הגרעין אינו נחשב בריה³³.

שיעור כזית: דעת **תוספות**, **ראבי"ה**, **ומרדכי**, שהוא כחצי ביצה. דעת **רי"ף**, **רא"ש**, **רמב"ם**, **וריטב"א**, שהוא פחות משליש ביצה³⁴. ודעת **רשב"א** שהוא פחות מרבע ביצה³⁵. ושיעורים הללו בנפח ולא במשקל³⁶. **והשו"ע**³⁷ כתב ששיעור כזית, יש אומרים דהוי כחצי ביצה. **שיעור ברכה אחרונה על שתיה:** כתבו **תוספות** דלענין שתיה נראה שמברכין אכזית יין, על הגפן ועל פרי הגפן (כשאר אוכלים)³⁸. ומיהו קצת היה נראה לדקדק, דבעי כביצה³⁹.

32. או"ח ר"א. מקורות - רבינו יונה (כז א ברי"ף, ד"ה אני ראיתי). רשב"א (ח"י ל"ט א', ד"ה ההוא דאיתנו). רא"ש (סי' טז). רא"ה (ל"ט א', ד"ה ומהדרין עלה דשיעור).

33. וביאר הגר"א (ס"ק ו) שהוא כרשב"א, דלא כרא"ש. וכתב המשנ"ב (ס"ק ז), שאם אכלו כמות שהוא, דהיינו עם הגרעין, אפילו אם הגרעין אינו ראוי לאכול כלל, נחשב בריה, כיון שעכ"פ בלע כולו (כהבנתו בדברי הרשב"א. אמנם לפי רבינו יונה, לעיל, אם אין דרך לאכול הגרעין, לעולם לא הוי בריה). אבל אם לקח הגרעין, אפילו גרעין שאינו ראוי לאכילה, לא הוי בריה, וכל שכן אם נחתך מעט מהפרי (ובשעה"צ כתב שהוא הדין אם חילקו מקודם לשניים ואכלו, לא מיקרי בריה).

34. לדעתם, שיעור גרוגרת הוא שליש ביצה. ובגמרא שבת (צ"א א') מבואר ששיעור גרוגרת גדול משיעור כזית. נמצא, ששיעור כזית הוא פחות משליש ביצה.

35. "שהרי יש בחתיכה עשר רביעיות, שהן חמש עשרה ביצים, שהן הרבה משישים זיתים". רשב"א.

36. כן כתב הרמב"ם (פירוש המשנה לחלה, ב"ו, ועדויות א, ב): וכל מי שנותן שיעור חלה במשקל, הרי זה טועה, וטעותו ברורה מאד, אלא אם כן רצה לשער בקירוב ובמין מסויים. וכן כתב רש"י (חולין ק"ח ב', בשם התוספתא שבסמוך). וכן מבואר בתוספתא (נזיר ד, דא) שאופן מדידתו הוא שמביא כוס מלא יין, ומביא זית אגורי ונותן לתוכו ושופע. אם שתה כיוצא בהן, חייב.

37. או"ח תפ"א. וכתב המשנ"ב (ס"ק א) דלענין דינא, במצוה דאורייתא, יש להחמיר, ובדרבנן יש להקל. ובפירוש הגר"א לספר משלי (כ"ט) כתב בשם הזהר **שבשלוש ביצים יש שיעור עשרה זיתים**, שהם ט' גרוגרות. וזה כרמב"ם וסיעתו. ובספר **מנהגי הגר"א** 'שערי רחמים' (אות קסה) בהערה (אות ג) כתב שהג"ר יוסף אב"ד דסלוצק, תלמיד הגר"ח מוואלוז'ין, אמר **שהגר"ח היה מיקל מאוד בשיעור כזית**, אף לענין מצה בליל א' דפסח. מקורות - תוספות (עירובין פ' ב', ד"ה אגב; יומא פ' א', ד"ה ושיעורו). ראבי"ה (סי' תקכה, ד"ה ולאחר שישתו). מרדכי (פסחים, סדר של פסח, סי' תריא, ד"ה כורכן). רמב"ם (שבת ח, ה; עירובין א, ט). רשב"א (תוה"ב, משמרת הבית, בית ד, שער א, הוצ' מוה"ק, עמ' נב). רי"ף, רא"ש, וריטב"א (בעירובין פרק כיצד משתתפין, פסקו כ' יוחנן בן ברוקה, ששיעור עירוב שש ביצים, והם י"ח גרוגרות, דהיינו גרוגרת שליש ביצה, וגדולה מזית).

38. כמו אחרי אכילה, לפי רבי מאיר, דקיימא לן כוותיה. אף על גב דלגבי יום הכיפורים לא הוי שיעור חשוב בפחות ממלא לוגמא (ראה פרק בתרא דיומא, ע"ג ב'), לא ילפינן מיניה ברכת היין לאחריו.

39. דלקמן (מ"ט א') דריש ר' מאיר ואכלת זו אכילה, ושבעת זו שתיה. ור' יהודה דריש, אכילה שיש בה שביעה, ואיזו? זו כביצה. אלמא דלשון שביעה הוי כביצה. וא"כ ר' מאיר דדריש ושבעת לשתיה, בעי כביצה. ושמא יש לחלק בין שתיה לאכילה, דדלמא שביעה בשתיה הוי בפחות מכביצה. וכל הני שיעורין דרבנן נינהו.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ורא"ש כתב, **שר"י** הסתפק בשיעור ברכה אחרונה של יין, אם הוא בכזית או ברביעית⁴⁰.
ושלכן צריך אדם ליזהר שישתה פחות מכזית, או רביעית. ודעת **רמב"ם** ו**ריטב"א**, דבין
יין בין שאר משקין, אין מברכין עליהם ברכה אחרונה בפחות מרביעית. ודעת **האגודה**
דמברכין בכזית יין לאחריו על הגפן. **והשו"ע**⁴¹ כתב **כרא"ש**.

שיעור לברכה אחרונה בורא נפשות רבות: דעת **ר"י**, דכיון דבורא נפשות לאו ברכה חשובה
היא, אפילו בבציר משיעורא מברכין בורא נפשות רבות. ודעת **תוספות**, **רבי יהודה**
שירליאון, **רשב"א**, **וריטב"א**, דבורא נפשות רבות, נמי בעי שיעורא⁴². וכן פסק **השו"ע**⁴³.

שיעור צירוף משקין לברכה אחרונה: דעת **הרמב"ם** שאם "שְׁתָּה מֵעֵט וְחִזָּר וְשְׁתָּה וְחִזָּר
וְשְׁתָּה: אִם יֵשׁ מִתְחִלַּת שְׁתִּיָּה רְאשׁוֹנָה עַד סוֹף שְׁתִּיָּה אַחֲרֹנָה כִּדִּי שְׁתִּית רְבִיעִית -
מִצְטַרְפִּין לְשִׁעוֹר; וְאִם לֹא - אֵין מִצְטַרְפִּין".⁴⁴ ודעת **ראב"ד** ששיעור צירוף השתיות כדי
אכילת פרס, כמו צירוף אכילות⁴⁵. **והשו"ע**⁴⁶ סתם **כרמב"ם**, ובשם יש אומרים **כראב"ד**.

40. ובמקום אחר (ראה ברכות ל"ז א', ד"ה נתן, ול"ט א', ד"ה בצר) משמע מדבריהם ששיעורו הוא מלוא לוגמיו (וראה רמב"ם, הל' שביית עשור ב', ששיעור מלוא לוגמיו הוא קרוב לרביעית). ושיעור רביעית, בב"י (או"ח ר"א) כתב שצריך לומר בדעת הרא"ש שהוא שוה לכביצה. אמנם ראה מג"א (ס"ק ג') וט"ז (ס"ק ד') שכתבו ששיעורו הוא ביצה וחצי. ולשיעורו המדויק ראה רמב"ם (הל' תפילה טו, ד).

41. או"ח ר"א. הראשונים ושו"ע, הזכירו יין, וכתב המשנ"ב (ס"ק י') שהוא הדין שאר משקים. מקורות - רא"ש (ברכות ז, כד; שו"ת כלל ד, סי' יד). רמב"ם (הל' ברכות ג'יב). תוספות (סוכה כ"ו ב', ד"ה ולא בירך; יומא ע"ט א', ד"ה ולא בירך). ריטב"א (הל' ברכות, א, ז; ג, ג). אגודה (סוכה כ"ו ב', ד"ה מעשה).

42. דכיון דבורא נפשות תקנוה כנגד על הגפן, כי היכי דעל הגפן בעי שיעורא, בבורא נפשות רבות נמי בעי שיעורא. תוספות.
43. או"ח ר"א, (וראה משנ"ב, ס"ק א, בהרחבה, בדיני צירוף אוכלים לברכה אחרונה). מקורות - ר"י (הו"ד בתוספות, ל"ט א', ד"ה בצר). רשב"א ורבי יהודה שירליאון (ל"ח ב', ד"ה כיון). ריטב"א (הל' ברכות, א, ז; ג, ג). וכן נראה מדברי רא"ה (ל"ח ב', ד"ה וכל היכא) כרוב הראשונים.

44. ומקורו מתוספתא (יומא ד, ד).

45. וכתב הגר"א (תריב, ס"ק ט) הוא מתניתין ערוכה בפ"ג דכריתות, י"ב ב', דשיעור צירוף שתיה כשיעור אכילה כדי אכילת פרס. וכן הוא בברייתא בגמרא שם, י"ג א' (והוסיף רדב"ז, בהל' מאכלות אסורות יד, ט, להקשות, שכן פסק הרמב"ם דין זה להדיא, הל' שאר אבות הטומאה ח"א, עיי"ש). ודברי הרמב"ם הם שגגה גדולה. עיי"ש.

46. או"ח תריב, י. וכתב המשנ"ב (תריב, ס"ק לא) דמלשון המחבר משמע דהעיקר כדעת הרמב"ם. אבל הפרי חדש והגר"א כתבו דהעיקר כדעה השניה. ולענין ברכה אחרונה על שתיית תה וקפה, שהדרך לשתותו כשהוא חם, וקשה לשתותו בלא הפסק, כתב המשנ"ב (רי, ס"ק א) שיש מחלוקת רבה בין הפוסקים אם צריך לברך ברכה אחרונה לדעת הרמב"ם (כי לדעת הראב"ד, והכרעת הגר"א, השיעור דוקא אם השתהה מתחילה ועד סוף יותר מכדי אכילת פרס). ואנשי מעשה נוהגים לשייר בסוף שתייתם רביעית שיצטנו, וישתו בלא הפסקה. ובן איש חי (א, מסעי, ט) פסק שאין לברך ברכה אחרונה על משקה

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכת הפירות, סי' רי)

א. האוכל פחות מפזית בין מפת בין משאר אכלים, והשוטה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים, מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולאחריו אינו מברך כלל; ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כבריתו, כגון גרגיר של ענב או של רמון, שמברכין לאחריו אף על פי שאין בו כזית; לכך נכון לזהר שלא לאכל בריה פחות מפזית.

הגה: ולא מקרי בריה אלא אם אכלו כמות שהוא, אבל אם לקח הגרעין ממנו, לא מקרי בריה (הר"י פ' ביצד מברכין ובית יוסף בשם רשב"א);

ויש מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית; לכן טוב לזהר שלא לשנות (אלא) או פחות מפזית, או רביעית.

(או"ח, הלכות פסח, סי' תפו)

א. שעור כזית, יש אומרים דהוי כחצי ביצה...